Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MACIEJA SZPUNARA
od 14. ožujka 2024. [1]

Predmet C-86/23

E. N. I.,
Y. K. I.
protiv
HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Vrhoven kasacionen sad (Vrhovni kasacijski sud, Bugarska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Pravosudna suradnja u građanskim stvarima – Pravo koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze – Uredba (EZ) br. 864/2007 – Pravila neposredne primjene – Osiguranje od građanskopravne odgovornosti u pogledu upotrebe motornih vozila – Prometna nezgoda – Prava na naknadu štete koja se priznaju članovima obitelji preminule osobe – Načelo pravičnosti za potrebe naknade neimovinske štete – Kriteriji ocjenjivanja”

I. Uvod

1. Zahtjevom za prethodnu odluku koji je uputio Vrhoven kasacionen sad (Vrhovni kasacijski sud, Bugarska) postavlja se pitanje o pravu koje se primjenjuje na zahtjev za naknadu štete koji su podnijeli pojedinci, bugarski državljani, na temelju obveznog osiguranja od građanskopravne odgovornosti u pogledu upotrebe motornih vozila, protiv osiguravajućeg društva, za neimovinsku štetu nastalu zbog smrti njihove kćeri u prometnoj nezgodi koja se dogodila u Njemačkoj.

2. To je pitanje povezano s klasičnim problemom „[pravilâ neposredne primjene]” i od dvostrukog je interesa s gledišta razvoja međunarodnog privatnog prava Unije. Njime se Sudu pruža prilika, s jedne strane, da pojasni okvir pojma „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. Uredbe (EZ) br. 864/2007 [2] i, s druge strane, da utvrdi kriterije koji omogućuju da se pravna pravila kojima se štite prava i slobode pojedinaca kvalificiraju kao „[pravila neposredne primjene]” u smislu tog članka, pri čemu se u pogledu potonjeg aspekta danas vode žestoke rasprave u pravnoj teoriji.

[1] Izvorni jezik: francuski

[2] Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II”) (SL 2007., L 199, str. 40.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 73.) (u daljnjem tekstu: Uredba Rim II)

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

1. Uredba Rim II

3. Člankom 4. Uredbe Rim II, naslovljenim „Opće pravilo”, u stavku 1. određuje se:

„Ako nije drukčije propisano ovom Uredbom, pravo koje se primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu iz protupravnog postupanja je pravo one države u kojoj šteta nastane, bez obzira na to u kojoj državi je nastao događaj koji je prouzročio nastalu štetu te bez obzira na državu ili države u kojoj nastanu posredne posljedice tog događaja.”

4. Člankom 16. te uredbe, naslovljenim „[Pravila neposredne primjene]”, predviđa se:

„Ova Uredba ničim ne ograničuje primjenu prava države u kojoj se vodi postupak kada su [ta pravila neposredno primjenjiva] bez obzira na pravo koje se inače primjenjuje na izvanugovornu obvezu.”

2. Uredba (EZ) br. 593/2008

5. Člankom 9. Uredbe br. 593/2008 [3], naslovljenim „[Pravila neposredne primjene]”, u njegovim stavcima 1. i 2. predviđa se:

„1. [Pravila neposredne primjene] su odredbe čije se poštovanje smatra ključnim u državi za zaštitu njezinih javnih interesa, poput političkog, socijalnog ili gospodarskog ustroja, u mjeri u kojoj ih je moguće primijeniti na bilo koju situaciju koju obuhvaćaju, bez obzira na pravo koje je inače mjerodavno za ugovor na temelju ove Uredbe.

2. Ničime se u ovoj Uredbi ne ograničava primjena [pravila neposredne primjene] prava države pred čijim se sudom vodi postupak.”

B. Bugarsko pravo

6. Sposobnost preuzimanja odgovornosti u slučaju protupravnog postupanja uređuje se odredbama članaka 45. do 54. zakona za zadalzheniyata i dogovorite (Zakon o obvezama i ugovorima) [4] (u daljnjem tekstu: ZZD).

7. Člankom 45. ZZD-a predviđa se:

„1. Svatko tko drugome uzrokuje štetu dužan je nadoknaditi tu štetu.

2. U svim slučajevima protupravne radnje krivnja se presumira dok se ne dokaže suprotno.”

[3] Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rim I) (SL 2008., L 177, str. 6.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 109. i ispravci SL 2015., L 66, str. 22. i SL 2019., L 149, str. 85.)

[4] DV br. 275 od 22. studenoga 1950.

8. Člankom 52. ZZD-a određuje se:

„Naknadu neimovinske štete pravično određuje sud.”

C. Njemačko pravo

9. Članak 253. Bürgerliches Gesetzbucha (Građanski zakonik, Njemačka, u daljnjem tekstu: BGB), naslovljen „Neimovinska šteta”, u verziji primjenjivoj na glavni postupak glasi kako slijedi:

„1. Moguće je zahtijevati naknadu neimovinske štete u novcu samo u slučajevima koji su utvrđeni zakonom.

2. Kada se naknada štete mora platiti na temelju tjelesne povrede, narušavanja zdravlja, slobode ili spolnog samoodređenja, također se može zahtijevati pravična naknada neimovinske štete u novcu.”

10. Člankom 823. BGB-a, naslovljenim „Obveza naknade štete”, u stavku 1. određuje se:

„Tko namjerno ili iz nepažnje protuzakonito povrijedi život, tijelo, zdravlje, slobodu, vlasništvo ili neko drugo pravo druge osobe, obvezan joj je nadoknaditi time prouzročenu štetu.”

11. Člankom 115. Gesetza über den Versicherungsvertrag (Zakon o ugovorima o osiguranju) od 23. studenoga 2007.[5], naslovljenim „Pravo na izravnu tužbu”, u verziji primjenjivoj na glavni postupak, u stavku 1. određuje se:

„Treća osoba također može ostvariti svoje pravo na naknadu štete protiv osiguravatelja:

1. ako je riječ o osiguranju od građanskopravne odgovornosti čiji je predmet izvršenje obveze osiguranja na temelju Zakona o obveznom osiguranju […]

[…]

Pravo proizlazi iz obveza osiguravatelja koje proizlaze iz odnosa osiguranja i, u slučaju nepostojanja obveze, iz članka 117. stavaka 1. do 4. Osiguravatelj mora isplatiti naknadu štete u novcu. Osiguravatelj i ugovaratelj osiguranja koji je odgovoran za naknadu štete solidarno su odgovorni.”

III. Činjenice u glavnom postupku, prethodno pitanje i postupak pred Sudom

12. Kći osoba E. N. I. i Y. K. I., tužitelja iz glavnog postupka koji su bugarski državljani, preminula je 27. srpnja 2014. u prometnoj nezgodi koja se dogodila u Njemačkoj. Osoba odgovorna za nezgodu bila je osigurana na temelju obveznog osiguranja od građanskopravne odgovornosti kod osiguravajućeg društva HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG (u daljnjem tekstu: HUK-COBURG) sa sjedištem u Njemačkoj.

[5] BGBl. 2007. I, str. 2631.

13. Tužitelji iz glavnog postupka podnijeli su 25. srpnja 2017. tužbu protiv društva HUK-COBURG pred Sofijskim gradskim sadom (Gradski sud u Sofiji, Bugarska) radi isplate iznosa od 250 000 bugarskih leva (BGN) (otprilike 125 000 eura) svakome od njih na ime naknade neimovinske štete nastale zbog smrti njihove kćeri.

14. HUK-COBURG svakom je od roditelja 27. rujna 2017. isplatio iznos od 2500 eura na ime naknade štete nastale zbog smrti njihove kćeri.

15. Presudom od 23. prosinca 2019. Sofijski gradski sad (Gradski sud u Sofiji) djelomično je prihvatio zahtjev, pri čemu je svakom od roditelja odobrio naknadu štete u iznosu od 100 000 bugarskih leva (BGN) (otprilike 50 000 eura), koji je umanjen za iznos od 2500 eura koji je osiguravatelj već isplatio.

16. Taj je sud utvrdio da je primjenjivo pravo njemačko pravo o građanskopravnoj odgovornosti u kojem se naknada neimovinske štete koju su pretrpjele neizravne žrtve kao što su tužitelji iz glavnog postupka predviđa samo u iznimnim okolnostima, odnosno ako su bol i patnja doveli do povrede zdravlja neizravne žrtve. Taj je sud smatrao da roditeljima treba isplatiti naknadu zbog boli i patnje koje su pretrpjeli, osobito zbog velikog emocionalnog šoka koji je doveo do akutne reakcije na stres i zato što su otprilike godinu dana nakon smrti kćeri patili od depresije, tjeskobe, napetosti, emocionalne nestabilnosti, poremećaja spavanja, izostanka apetita i emocionalnog otuđenja. Kako bi obrazložio odobreni iznos, Sofijski gradski sad (Gradski sud u Sofiji) naveo je da načelo pravične naknade neimovinske štete postoji u bugarskom pravu, na temelju članka 52. ZZD-a, i u njemačkom pravu, na temelju članka 253. stavka 2. BGB-a. Međutim, u tim se nacionalnim zakonima ne utvrđuju kriteriji za utvrđivanje naknade štete, nego proizlaze iz sudske prakse obiju zemalja.

17. Sofijski apelativen sad (Žalbeni sud u Sofiji, Bugarska) ukinuo je presudu prvostupanjskog suda. Taj je sud tužbu roditelja odbio u cijelosti jer je smatrao da nisu dokazali da su bol i patnja doveli do patološkog oštećenja njihova zdravlja, što je na temelju primjenjivog njemačkog prava uvjet za naknadu neimovinske štete. Usto, presudio je da nije osnovan njihov argument prema kojem bi na temelju članka 16. Uredbe Rim II trebalo primijeniti članak 52. ZZD-a umjesto njemačkog prava određenog na temelju članka 4. stavka 1. te uredbe. Prema njegovu mišljenju, iznosi koje je HUK-COBURG već isplatio ne znače da je osiguravatelj prihvatio zahtjeve roditelja. Roditelji nisu imali pravo na taj iznos predviđen člankom 253. stavkom 2. BGB-a, koji zbog svoje visine odgovara „niskoj naknadi” neimovinske štete.

18. Roditelji su protiv te presude podnijeli žalbu u kasacijskom postupku Vrhoven kasacionen sadu (Vrhovni kasacijski sud), koji je sud koji je uputio zahtjev.

19. Taj sud najprije navodi da je njemački propis koji je u ovom slučaju primjenjiv na temelju članka 4. Uredbe Rim II, odnosno članak 253. stavak 2. i članak 823. stavak 1. BGB-a, u vezi s člankom 115. stavkom 1. prvim podstavkom točkom 1. Zakona o ugovorima o osiguranju, identičan propisu o kojem je riječ u predmetu u kojem je donesena presuda HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung[6], koji se odnosio na istu prometnu nezgodu o kojoj je riječ u ovom slučaju.

[6] Presuda od 15. prosinca 2022. (C-577/21, u daljnjem tekstu: presuda HUK-COBURG, EU:C:2022:992)

20. Nadalje, Vrhoven kasacionen sad (Vrhovni kasacijski sud) u toj presudi ističe da je Sud smatrao, s jedne strane, da je predmetni njemački propis obuhvaćen nacionalnim materijalnim pravom o građanskopravnoj odgovornosti na koje upućuje Direktiva 2009/103[7] i da se njime predviđa objektivan kriterij koji omogućuje da se utvrdi neimovinska šteta koja se može nadoknaditi članu bliske obitelji žrtve prometne nezgode. S druge strane, Sud je smatrao da se Direktivi 2009/103 ne protivi nacionalni propis kojim se utvrđuju obvezujući kriteriji za utvrđivanje neimovinske štete koja se može nadoknaditi.

21. Naposljetku, sud koji je uputio zahtjev pojašnjava da se člankom 52. ZZD-a, za razliku od njemačkog propisa o kojem je riječ u ovom slučaju, u skladu s kojim se na pravo na naknadu neimovinske štete primjenjuju tri uvjeta, odnosno to da je žrtva pretrpjela povredu vlastitog zdravlja, da je članica bliske obitelji izravne žrtve i da postoji uzročna veza između pogreške koju je počinila osoba odgovorna za nezgodu i te povrede, predviđa da naknadu neimovinske štete pravično određuje sud. Prema njegovu mišljenju, iz obvezujuće sudske prakse Vrhoven sada (Vrhovni sud, Bugarska) i Vrhoven kasacionen sada (Vrhovni kasacijski sud) proizlazi da se u bugarskom pravu sva duševna bol i patnja koje su roditelji pretrpjeli zbog smrti svojeg djeteta uslijed prometne nezgode koja se dogodila zbog delikta ili kvazidelikta mogu nadoknaditi a da pritom nije nužno da je šteta neizravno prouzročila patološko oštećenje žrtvina zdravlja. Navodi da iznos naknade štete ovisi o okolnostima slučaja o kojem je riječ, pri čemu uobičajen iznos naknade neimovinske štete koji je odobren roditelju zbog smrti djeteta u prometnoj nezgodi koja se dogodila 2014. iznosi otprilike 120 000 bugarskih leva (otprilike 61 000 eura), dok maksimalan iznos koji se odobrava u njemačkom pravu iznosi otprilike 5000 eura. Prema njegovu mišljenju, pod pretpostavkom da prigovor roditelja treba prihvatiti i da su oni podnijeli dokaz o patološkom oštećenju, maksimalan iznos isplate bio bi 5000 eura.

22. Sud koji je uputio zahtjev upućuje na presudu Da Silva Martins[8] u kojoj je Sud smatrao da nacionalni sud treba na temelju obrazložene analize odrediti je li nacionalna odredba u nacionalnom pravnom poretku od takve važnosti da opravdava neprimjenu prava koje je na temelju članka 4. Uredbe Rim II utvrđeno kao primjenjivo te pita treba li članak 52. ZZD-a smatrati takvom odredbom jer je načelo pravičnosti temeljno načelo bugarskog prava i dio je javnog poretka države. Navodi da se nacionalna sudska praksa razlikuje u pogledu tog pitanja.

23. U tim je okolnostima Vrhoven kasacionen sad (Vrhovni kasacijski sud) odlukom od 7. veljače 2023., koju je Sud zaprimio 15. veljače 2023., odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeće prethodno pitanje:

„Treba li članak 16. [Uredbe Rim II] tumačiti na način da se pravilom neposredne primjene može smatrati odredba nacionalnog prava poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, a kojom se primjena temeljnog načela prava države članice, kao što je načelo pravičnosti, predviđa prilikom utvrđivanja naknade neimovinske štete u slučajevima u kojima je smrt bliskih osoba nastupila zbog delikta ili kvazidelikta?”

24. Pisana očitovanja Sudu podnijeli su tuženik iz glavnog postupka, češka i njemačka vlada te Europska komisija. Sud je odlučio da neće održati raspravu u ovom predmetu.

[7] Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 16. rujna 2009. u odnosu na osiguranje od građanskopravne odgovornosti u pogledu upotrebe motornih vozila i izvršenje obveze osiguranja od takve odgovornosti (SL 2009., L 263, str. 11.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 7., str. 114.)

[8] Presuda od 31. siječnja 2019 (C-149/18, u daljnjem tekstu: presuda Da Silva Martins, EU:C:2019:84)

IV. Analiza

A. Uvodne napomene

25. Prije ispitivanja pravnog problema istaknutog u prethodnom pitanju čini mi se relevantnim iznijeti sljedeća pojašnjenja i razmatranja u pogledu konteksta ovog predmeta. Međutim, podsjećam na to da je, prema ustaljenoj sudskoj praksi, sud koji je uputio zahtjev jedini nadležan za utvrđivanje i ocjenjivanje činjenica spora koji se pred njim vodi [9].

26. Kao prvo, kad je riječ o posebnostima ovog predmeta, iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da se tužba koju su tužitelji iz glavnog postupka podnijeli protiv društva HUK-COBURG radi naknade neimovinske štete, na temelju obveznog osiguranja od građanskopravne odgovornosti u pogledu upotrebe motornih vozila, koju su pretrpjeli zbog smrti svoje kćeri uzrokovane prometnom nezgodom, odnosi na istu prometnu nezgodu o kojoj je riječ u predmetu u kojem je donesena presuda HUK-COBURG.

27. U tom se predmetu glavni postupak odnosio na spor između dvoje djece iste izravne žrtve kao što je ona o kojoj je riječ u ovom predmetu i društva HUK-COBURG u pogledu naknade neimovinske štete koju su ta djeca pretrpjela zbog smrti svoje majke, a koju to društvo treba isplatiti na temelju obveznog osiguranja od građanskopravne odgovornosti u pogledu upotrebe vozila. Tužbu su podnijela ta djeca, a zastupao ih je njihov otac [10]. Na temelju članka 4. Uredbe Rim II u tom je predmetu bilo primjenjivo isto njemačko zakonodavstvo (*lex causae*) kao u ovom slučaju, odnosno članak 253. stavak 2. i članak 823. stavak 1. BGB-a, u vezi s člankom 115. stavkom 1. prvim podstavkom točkom 1. Zakona o ugovorima o osiguranju.

28. Kao drugo, kad je riječ o njemačkom zakonodavstvu koje je primjenjivo na temelju članka 4. Uredbe Rim II, iz navoda suda koji je uputio zahtjev u kojima upućuje na presudu HUK-COBURG I proizlazi da se na naknadu neimovinske štete koju su pretrpjele neizravne žrtve prometne nezgode primjenjuju tri uvjeta [11]. Kad je riječ o uvjetu koji se odnosi na to da je žrtva pretrpjela povredu vlastitog zdravlja, iz te presude proizlazi da se prema njemačkom pravu, kako ga tumači Bundesgerichtshof (Savezni vrhovni sud, Njemačka), duševne povrede mogu smatrati povredama zdravlja samo ako proizlaze iz *patoloških* oštećenja i *nadilaze negativne posljedice za zdravlje* kojima su osobe o kojima je riječ općenito izložene u slučaju smrti ili teške ozljede člana bliske obitelji [12].

29. Sud koji je uputio zahtjev navodi da se, suprotno tomu, bugarskim zakonodavstvom (*lex fori*) predviđa da naknadu neimovinske štete *pravično* određuje *sud*. Taj sud pojašnjava da se u bugarskom pravu sva duševna bol i patnja koje su roditelji pretrpjeli zbog smrti svojeg djeteta uslijed prometne nezgode koja se dogodila zbog delikta ili kvazidelikta mogu nadoknaditi a da pritom nije nužno da je šteta neizravno prouzročila patološko oštećenje žrtvina zdravlja [13].

[9] Vidjeti osobito presudu od 20. listopada 2022., Ekofrukt (C-362/21, EU:C:2022:815, t. 26. i navedena sudska praksa).

[10] Iz točaka 16. do 18. presude HUK-COBURG I proizlazi da je nezgodu prouzročio otac koji je bio osiguran kod društva HUK-COBURG na temelju obveznog osiguranja od građanskopravne odgovornosti. Naime, upravljao je svojim vozilom u alkoholiziranom stanju, dok je majka bila smještena na prednjem desnom sjedalu i pritom nije bila vezana sigurnosnim pojasom.

[11] Vidjeti točku 21. ovog mišljenja.

[12] Presuda HUK-COBURG I (t. 46.). Taj je zahtjev njemački zakonodavac isključio na temelju članka 844. stavka 3. BGB-a; vidjeti BGBl 2017. I, str. 2421.

[13] Vidjeti točku 21. ovog mišljenja.

30. U tom pogledu ističem da se čini da sud koji je uputio zahtjev smatra da se njemačko zakonodavstvo koje se primjenjuje prilikom utvrđivanja naknade neimovinske štete, za razliku od bugarskog zakonodavstva, ne temelji na načelu pravičnosti [14]. Iako Sud nije dužan, u okviru zahtjeva za prethodnu odluku, dati tumačenje nacionalnih odredbi i odlučiti o tome je li tumačenje nacionalnog suda pravilno [15], valja napomenuti, suprotno onomu što navode HUK-COBURG i Komisija, da iz članka 253. stavka 2. BGB-a ne proizlazi da se ta odredba temelji na načelu pravičnosti, nego da se njome samo predviđa mogućnost da se zatraži „pravična naknada štete", što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri [16].

31. Međutim, u ovom je slučaju očito da bi primjena njemačkog zakonodavstva na temelju članka 4. Uredbe Rim II mogla imati drukčiji ishod u pogledu iznosa naknade štete jer se tim zakonodavstvom naknada neimovinske štete uvjetuje time da su članovi bliske obitelji pretrpjeli oštećenje vlastitog zdravlja [17]. Naime, kao što to proizlazi iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku, roditelji izravne žrtve nisu dokazali takvo oštećenje i stoga nisu imali pravo na takvu naknadu štete [18].

32. U tom pogledu želim naglasiti da se podrazumijeva da sama činjenica da bi se primjenom *lex fori* došlo do drukčijeg rješenja u pogledu iznosa naknade štete nego što bi se došlo primjenom *lex causae* nije dovoljna da se zaključi da se bugarska odredba o kojoj je riječ može kvalificirati kao „[pravilo neposredne primjene]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II, pod uvjetom da je primjena *lex causae* u skladu s razmatranjima o pravičnosti. Drugim riječima, na temelju te razlike same po sebi, odnosno činjenice da je iznos naknade štete koju su pretrpjeli roditelji niži samo zato što je njihova kći preminula u prometnoj nezgodi koja se dogodila u Njemačkoj, a ne u Bugarskoj, ne može se donijeti zaključak o postojanju takve kvalifikacije, osim ako ta razlika proizlazi iz zaštite, među ostalim, temeljnog prava koje opravdava nužnost primjene *lex fori*.

33. Osim toga, kao što to proizlazi iz navoda suda koji je uputio zahtjev, napominjem da se sudska praksa bugarskih sudova razlikuje u pogledu pitanja je li članak 52. ZZD-a pravilo neposredne primjene, u smislu članka 16. Uredbe Rim II, koja u glavnom postupku dovodi do isključenja njemačkog prava. Kasnije ću se vratiti na to pitanje [19].

34. S obzirom na navedeno, sada ću analizirati pitanje suda koji je uputio zahtjev.

B. O prethodnom pitanju

35. Sud koji je uputio zahtjev svojim jedinim pitanjem u biti pita može li se odredba nacionalnog prava kojom se kao kriterij za utvrđivanje naknade neimovinske štete koju su pretrpjeli članovi bliske obitelji osobe preminule uslijed prometne nezgodi predviđa primjena temeljnog načela prava države članice, kao što je načelo pravičnosti, smatrati pravilom neposredne primjene u smislu članka 16. Uredbe Rim II.

[14] Vidjeti točku 21. ovog mišljenja.

[15] Vidjeti osobito presudu od 15. lipnja 2023., Bank M. (Posljedice poništenja ugovora) (C-520/21, EU:C:2023:478, t. 52.).

[16] Napominjem i da iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da je, kad je riječ o obrazloženju iznosa odobrenog u prvostupanjskom postupku, Sofijski gradski sad (Gradski sud u Sofiji) naveo da načelo pravične naknade neimovinske štete postoji u bugarskom pravu, na temelju članka 52. ZZD-a, i u njemačkom pravu, na temelju članka 253. BGB-a. Vidjeti točku 16. ovog mišljenja.

[17] Vidjeti točke 9. i 21. ovog mišljenja.

[18] Vidjeti točku 17. ovog mišljenja.

[19] Vidjeti točku 65. ovog mišljenja.

36. HUK-COBURG, češka i njemačka vlada te Komisija smatraju da na prethodno pitanje treba odgovoriti niječno. HUK-COBURG tvrdi, među ostalim, da se primjena odredbe nacionalnog prava određenog na temelju Uredbe Rim II može odbiti na temelju članka 16. te uredbe samo ako ta primjena očito nije u skladu s javnim poretkom države u kojoj se vodi postupak. Njemačka vlada tvrdi da nacionalno pravo kojim se predviđa da se naknada neimovinske štete određuje pravično načelno ne ispunjava uvjete za primjenu te odredbe. Češka vlada pak ističe, pri čemu upućuje na presudu Da Silva Martins, da pristup prema kojem se odredba nacionalnog prava može smatrati pravilom neposredne primjene u smislu članka 16. Uredbe Rim II samo zato što se temelji na temeljnim načelima tog prava ili na njih upućuje ne odgovara iznimnoj prirodi pravilâ neposredne primjene i predstavlja jednostavan način da se zaobiđe primjena zakona određenog na temelju te uredbe. Komisija pak ističe da se utvrđivanje pravila neposredne primjene u smislu članka 16. navedene uredbe treba provesti u skladu s kriterijima koje je Sud utvrdio, među ostalim, u presudama Unamar [20] i Da Silva Martins.

37. Kako bih dao koristan odgovor na prethodno pitanje, kao prvo, iznijet ću nekoliko kratkih razmatranja o odnosu između članka 4. i članka 16. Uredbe Rim II (odjeljak 1.). Kao drugo, analizirat ću sudsku praksu Suda koja se odnosi na definiciju pojma „[pravila neposredne primjene]" u smislu članka 16. te uredbe (odjeljak 2.), pri čemu ću naglasiti, kao treće, važnost uzimanja u obzir dovoljno uske povezanosti sa zemljom *lex fori* u primjeni te odredbe (odjeljak 3.) prije nego što utvrdim, kao četvrto i posljednje, kriterije koji omogućuju kvalifikaciju pravnih pravila kojima se štite prava i slobode pojedinaca kao „[pravila neposredne primjene]" u smislu navedene odredbe (odjeljak 4.).

1. Kratka razmatranja o odnosu između članka 4. i članka 16. Uredbe Rim II

38. Najprije podsjećam na to da iz uvodne izjave 1. Uredbe Rim II proizlazi da ona pridonosi održavanju i razvoju područja slobode, sigurnosti i pravde. U tu se svrhu u toj uredbi predviđaju dva pravila o sukobu zakona, odnosno, s jedne strane, opće pravilo povezanosti predviđeno njezinim člankom 4. [21], koji se navodi u poglavlju II., naslovljenom „Protupravno postupanje", i, s druge strane, pravilo kojim se uvodi autonomija volje predviđeno njezinim člankom 14., koji se navodi u poglavlju IV., naslovljenom „Sloboda izbora" [22]. Kad je riječ o toj prvoj odredbi, ističem da je sastavljanje općeg pravila povezanosti koje se njome predviđa vođeno zahtjevima pravne sigurnosti i željom da se postigne kompromis između različitih interesa stranaka [23]. Kasnije ću se vratiti na te ciljeve [24].

39. Člankom 16. Uredbe Rim II, naslovljenim „[Pravila neposredne primjene]", koji se nalazi u poglavlju V. naslovljenom „Zajednička pravila" predviđa se da „[ta] Uredba ničim ne ograničuje primjenu prava države u kojoj se vodi postupak kada su te odredbe obvezujuće bez obzira na pravo koje se inače primjenjuje na izvanugovornu obvezu". Stoga, dok se člankom 4. navedene uredbe određuje pravo zemlje u kojoj šteta nastane (*lex loci damni*), člankom 16. te uredbe

[20] Presuda od 17. listopada 2013. (C-184/12, u daljnjem tekstu: presuda Unamar, EU:C:2013:663)

[21] U tom se pogledu u uvodnoj izjavi 14. Uredbe Rim II navodi da „[ta] Uredba utvrđuje opće pravilo, kao i posebna pravila te u određenim odredbama i klauzulu o odstupanju koja dopušta odstupanje od tih pravila kada je iz svih okolnosti slučaja jasno da je nezakonito postupanje očito jače povezano s nekom drugom državom. Ova pravila stoga stvaraju fleksibilan okvir pravila o sukobu zakona". Vidjeti i bilješku 37. ovog mišljenja.

[22] Kad je riječ o članku 14. Uredbe Rim II, vidjeti Pacuła, K., *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Varšava, 2024.

[23] Vidjeti Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II") [COM(2003) 427 *final*], str. 12. i uvodnu izjavu 16. Uredbe Rim II. Vidjeti osobito Francq, S., „Le règlement Rome II concernant la loi applicable aux obligations non contractuelles. Entre droit communautaire et droit international privé", *Journal de droit européen*, 2008., str. 289. do 296.

[24] Vidjeti u tom pogledu točku 47. ovog mišljenja.

predviđa se odstupanje od primjene prava određenog na temelju tog kriterija povezanosti kako bi se primijenila obvezujuća odredba prava države u kojoj se vodi postupak. Međutim, to odstupanje od pravila o sukobu zakona iznimne je prirode, što podrazumijeva da njegova primjena treba biti propisno opravdana „[jer je] očitovanje [o tom odstupanju] nužno za zaštitu političkog, socijalnog i gospodarskog ustroja” [25].

40. U tom se okviru u ovom predmetu stoga postavlja pravno pitanje je li moguće odbiti primjenu zakonodavstva koje se na temelju članka 4. Uredbe Rim II primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu iz protupravnog postupanja kako bi se, u skladu s člankom 16. te uredbe, primijenile odredbe prava države u kojoj se vodi postupak „kada su te odredbe obvezujuće”.

41. Odnos tih dviju odredbi s obzirom na definiciju pojma „[pravila neposredne primjene]” razmatra se u ustaljenoj sudskoj praksi Suda, uspostavljenoj presudama Unamar, ERGO Insurance i Gjensidige Baltic [26] te Da Silva Martins.

2. Sudska praksa Suda koja se odnosi na pojam „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. Uredbe Rim II

42. U predmetu u kojem je donesena presuda ERGO Insurance i Gjensidige Baltic sudovi koji su uputili zahtjeve nastojali su, među ostalim, saznati na koji način valja tumačiti uredbe Rim I i Rim II kako bi se utvrdilo pravo koje se primjenjuje ili prava koja se primjenjuju na regresni zahtjev koji je osiguravatelj traktora, koji je nadoknadio štetu žrtvi nezgode koju je prouzročio vozač tog vozila, podnio protiv osiguravatelja prikolice koja je bila priključena na traktor prilikom te nezgode. U tom kontekstu Sud je podsjetio na to da se, kad je riječ o područjima primjene Uredbe Rim I odnosno Uredbe Rim II, pojmovi „ugovorna obveza” i „izvanugovorna obveza” koji se u njima nalaze moraju tumačiti ne samo na autonoman način, pozivajući se ponajprije na strukturu i ciljeve tih uredbi, nego također valja voditi računa, kao što to proizlazi iz uvodnih izjava 7. navedenih uredbi, o *cilju dosljednosti* prilikom recipročne primjene istih uredbi [27].

[25] Vidjeti Francescakis, P., „Quelques précisions sur les lois d’application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois”, *Revue critique de droit international privé*, 1966., str. 1. i sljedeće. Za suprotno mišljenje u pogledu mehanizma pravila neposredne primjene vidjeti Heuzé, V., „Un avatar du pragmatisme juridique: la théorie des lois de police”, *Revue critique de droit international privé*, br. 1., 2020., str. 31. do 60.

[26] Presuda od 21. siječnja 2016. (C-359/14 i C-475/14, u daljnjem tekstu: presuda ERGO Insurance i Gjensidige Baltic, EU:C:2016:40)

[27] Presuda ERGO Insurance i Gjensidige Baltic (t. 43.). U uvodnoj izjavi 7. Uredbe Rim II navodi se da bi „[p]odručje primjene u materijalnom smislu i odredbe ove Uredbe […] trebale biti u skladu s Uredbom Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.) (u daljnjem tekstu: Uredba Bruxelles I) te s instrumentima koji uređuju koje se pravo primjenjuje na ugovorne obveze”. Prema mojem mišljenju, uvodne izjave 7. uredbi Rim I i Rim II čine temelj koncepta prema kojem pojmove koje zakonodavac Unije upotrebljava kako bi odredio područja primjene tih dviju uredbi, Uredbe Bruxelles I (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.) [(Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2012., L 351, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 11., str. 289. i ispravci SL 2014., L 160, str. 40. i SL 2016., L 202, str. 57.) (u daljnjem tekstu: Uredba Bruxelles I.a)], kao i njihovih odredbi treba dosljedno tumačiti; vidjeti Szpunar, M., „Droit international privé de l’Union: cohérence des champs d’application et/ou des solutions?”, *Revue critique de droit international privé*, 2018., str. 573.

43. Sud je u presudi Da Silva Martins [28], u kojoj je prvi put tumačio članak 16. Uredbe Rim II, kao prvo, na temelju točke 43. presude ERGO Insurance i Gjensidige Baltic, presudio da, s obzirom na to da se zahtjevom dosljednosti u primjeni uredbi Rim I i Rim II zagovara što je veća moguća usklađenost tumačenja *funkcionalno istovjetnih pojmova* koji se upotrebljavaju u tim dvjema uredbama, valja smatrati da „[pravila neposredne primjene] [(fr. dispositions impératives dérogatoires)]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II odgovaraju definiciji „[pravila neposredne primjene] [(fr. lois de police)]" u smislu članka 9. Uredbe Rim I, neovisno o tome što se u određenim jezičnim verzijama Uredbe Rim II upotrebljava različita terminologija u odnosu na Uredbu Rim I, pa tumačenje koje Sud daje u pogledu potonjeg pojma također vrijedi za pojam „[pravila neposredne primjene] [(fr. dispositions impératives dérogatoires)]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II [29]. Podsjećam na to da se u članku 9. stavku 1. Uredbe Rim I pravila neposredne primjene definiraju kao „odredbe čije se poštovanje smatra ključnim u zemlji za zaštitu njezinih javnih interesa, poput političkog, socijalnog ili gospodarskog ustroja, u mjeri u kojoj ih je moguće primijeniti na bilo koju situaciju koju obuhvaćaju, bez obzira na pravo koje je inače mjerodavno za ugovor [u skladu s tom uredbom]" [30].

44. Kao drugo, Sud je uputio na presudu Unamar [31] i podsjetio na to da je u kontekstu Rimske konvencije već naglasio da se iznimka u pogledu postojanja „[pravila neposredne primjene] [(fr. lois de police)]" u smislu zakonodavstva države članice o kojoj je riječ treba usko tumačiti [32]. Konkretno, kad je riječ o tom tumačenju, Sud je presudio da, kako bi se utvrdilo „[pravilo neposredne primjene]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II, sud koji je uputio zahtjev mora na temelju *obrazložene analize* izričaja, opće strukture, ciljeva i konteksta donošenja te odredbe utvrditi da je ona u nacionalnom pravnom poretku od takve važnosti da opravdava neprimjenu prava koje je na temelju članka 4. te uredbe utvrđeno kao primjenjivo [33]. Konkretnije, sud koji je

[28] U predmetu u kojem je donesena ta presuda glavni postupak odnosio se na spor između žrtve, portugalskog državljanina, i španjolskog osiguravajućeg društva u pogledu utvrđivanja prava primjenjivog na obvezu naknade štete nastale prometnom nezgodom koja se dogodila u Španjolskoj. U španjolskom zakonodavstvu predviđao se jednogodišnji zastarni rok, dok je taj rok u portugalskom zakonodavstvu iznosio tri godine. Sud koji je uputio zahtjev želio je saznati, među ostalim, „je li u smislu članka 16. Uredbe Rim II obvezujuće portugalsko zakonodavstvo kojim se u nacionalno pravo prenosi [Direktiva 2009/103] i propisuje da se pravo države […] gdje se dogodila nezgoda, zamjenjuje portugalskim pravom,ako [se potonjim] predviđa veće pokriće'". Presuda Da Silva Martins (t. 21.)

[29] Presuda Da Silva Martins (t. 28.). Nepostojanje definicije pojma „[pravila neposredne primjene]" u Uredbi Rim II svakako se objašnjava činjenicom da se tekst članka 16. te uredbe temelji na članku 7. stavku 2. Konvencije o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze otvorene za potpisivanje u Rimu 19. lipnja 1980. (SL 1980., L 266, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 1., svezak 13., str. 7.; u daljnjem tekstu: Rimska konvencija), s obzirom na to da je Uredba Rim I donesena nakon Uredbe Rim II. Tu je prazninu nedugo nakon toga popunio članak 9. Uredbe Rim I; vidjeti u tom pogledu Ho-Dac, M., „L'arrêt da Silva Martins de la Cour de justice de l'Union européenne, expression des,rapports de méthodes' dans l'ordre juridique européen", *Revue trimestrielle de droit européen*, br. 4., 2019., str. 869. do 882., osobito t. 10. Određeni autori pravne teorije kvalificirali su kao „nespretan" izraz „[pravila neposredne primjene] [(fr. dispositions impératives dérogatoires)]" iz članka 16. Uredbe Rim II koji je upotrijebljen u francuskoj jezičnoj verziji umjesto uobičajenog izraza „[pravila neposredne primjene] [(fr. lois de police)]" iz uvodne izjave 32. te uredbe; vidjeti Francq, S. i Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé", *Le règlement communautaire Rome I et le choix de lois dans les contrats internationaux*, Corneloup, S. i Joubert, S. (ur.), Lexis Nexis Litec, Pariz, 2011., str. 357. do 393., osobito str. 360.

[30] Kao što sam to već istaknuo u svojem mišljenju u predmetu Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, t. 71.), ta se definicija nadovezuje na formulaciju Suda u presudi od 23. studenoga 1999., Arblade i dr. (C-369/96 i C-376/96, EU:C:1999:575, t. 30.), u kojoj je Sud razmatrao odredbe belgijskog radnog prava koje su se u skladu s belgijskim pravom smatrale „lois de police et de sûreté".

[31] Vidjeti točku 49. te presude. Podsjećam na to da je Sud u navedenoj presudi odlučio da članak 3. i članak 7. stavak 2. Rimske konvencije treba tumačiti na način da pravo države članice Unije koje pruža minimalnu zaštitu propisanu Direktivom Vijeća 86/653/EEZ od 18. prosinca 1986. o usklađivanju prava država članica u vezi samozaposlenih [samostalnih] trgovačkih zastupnika (SL 1986., L 382, str. 17.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 10., str. 45.), a koje su izabrale stranke ugovora o trgovačkom zastupanju, sud sa sjedištem u drugoj državi članici kod kojeg je podnesena tužba može odbiti primijeniti u korist *lex fori* u slučajevima obrazloženja prisilnim karakterom pravila koja uređuju položaj samostalnih trgovačkih zastupnika u pravnom poretku te države članice, samo ako sud kojem je tužba podnesena detaljno utvrdi da je zakonodavac države u kojoj se vodi postupak u okviru prenošenja te direktive smatrao nužnim trgovačkom zastupniku u predmetnom pravnom poretku pružiti *zaštitu koja premašuje onu koja je predviđena navedenom direktivom*, uzimajući pritom u obzir narav i predmet takvih obvezujućih odredbi (t. 52. i izreka).

[32] Presuda Da Silva Martins (t. 29.)

[33] Presuda Da Silva Martins (t. 31.)

uputio zahtjev treba utvrditi *posebno važne razloge*, kao što su to očita povreda prava na djelotvorno pravno sredstvo i djelotvornu sudsku zaštitu zbog primjene prava koje je na temelju članka 4. navedene uredbe utvrđeno kao primjenjivo [34].

45. Stoga je Sud presudio da se nacionalna odredba poput one o kojoj je riječ u tom predmetu, kojom se propisuje trogodišnji zastarni rok za tužbu za naknadu štete nastale štetnim događajem, ne može smatrati pravilom neposredne primjene u smislu članka 16. Uredbe Rim II, osim ako sud koji vodi postupak na temelju obrazložene analize izričaja, opće strukture, ciljeva i konteksta donošenja te odredbe utvrdi da je ona u nacionalnom pravnom poretku od takve važnosti da opravdava neprimjenu prava koje je na temelju članka 4. te uredbe utvrđeno kao primjenjivo [35].

46. S obzirom na navedeno, čini mi se važnim istaknuti da nacionalni sud treba primijeniti pravila neposredne primjene u smislu članka 16. Uredbe Rim II samo u krajnjem slučaju, ako je, kao što sam to već naveo, učinak primjene pravilâ neposredne primjene u smislu te odredbe neprimjena prava primjenjivog na temelju te uredbe, pri čemu se odstupa od mehanizma utvrđenog pravilima o sukobu zakona predviđenima tom uredbom.

47. Naime, Sud je u svojoj sudskoj praski potvrdio da se cilj koji se nastoji postići Uredbom Rim II, kao što to proizlazi iz njezinih uvodnih izjava 6. [36], 14. [37] i 16. [38], sastoji, među ostalim, od jamčenja *sigurnosti u pogledu prava koje se primjenjuje* neovisno o zemlji u kojoj je postupak pokrenut kao i od poboljšanja *predvidljivosti* sudskih *odluka* i osiguranja razumne ravnoteže između interesa osobe kojoj je utvrđena odgovornost i osobe koja je pretrpjela štetu [39].

48. Prema mojem mišljenju, Sud je u svojoj sudskoj praksi o definiciji pojma „[pravila neposredne primjene]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II, implicitno priznao da se kvalifikacija nacionalne odredbe kao „[pravila neposredne primjene]", u smislu te odredbe, ne može provesti automatski, nego zahtijeva *ocjenu okolnosti konkretnog slučaja*, što dovodi do zaključka da je primjena prava države u kojoj se vodi postupak nužna kako bi se zaštitili javni interesi određene zemlje [40].

49. U tom pogledu, iz obrazložene analize ne treba samo proizlaziti da je primjena pravilâ neposredne primjene nužna u pravnom poretku države u kojoj se vodi postupak, nego takva primjena treba biti i *najučinkovitije sredstvo postizanja postavljenog cilja*, odnosno zaštite državnih interesa. Ako to nije slučaj i ako se javni interesi države također mogu zaštititi, odnosno bolje zaštititi, primjenom prava koje se općenito primjenjuje na izvanugovorne obveze na temelju članka 4. Uredbe Rim II, sud koji je uputio zahtjev ne bi trebao primijeniti mehanizam pravila neposredne primjene predviđen člankom 16. te uredbe [41].

[34] Presuda Da Silva Martins (t. 34.)

[35] Presuda Da Silva Martins (t. 35. i izreka)

[36] U uvodnoj izjavi 6. Uredbe Rim II navodi se da „[p]ravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta stvara potrebu za tim da pravila o sukobu zakona u državama članicama određuju isto nacionalno pravo neovisno o državi suda pred kojim je pokrenut postupak, kako bi se poboljšala predvidivost ishoda parnice, pravna sigurnost u pogledu propisa koji se primjenjuju i slobodno kretanje sudskih odluka".

[37] U uvodnoj izjavi 14. Uredbe Rim II navodi se da su „[z]ahtjev za pravnom sigurnošću i potreba za donošenjem presuda u pojedinačnim slučajevima bitni […] elementi svakog pravosudnog područja". Vidjeti i bilješku 21. ovog mišljenja.

[38] U uvodnoj izjavi 16. Uredbe Rim II navodi se da bi „[j]edinstvena […] pravila trebala povećati predvidljivost sudskih odluka te osigurati odgovarajuću ravnotežu između interesa osobe kojoj se odgovornost utvrđuje i osobe koja je pretrpjela štetu. Veza s državom u kojoj je nastala neposredna šteta (*lex loci damni*) uspostavlja pravednu ravnotežu između interesa osobe kojoj je utvrđena odgovornost i osobe koja je pretrpjela štetu te također odražava suvremeni pristup građanskoj odgovornosti i razvoju sustava objektivne odgovornosti".

[39] Presude od 10. prosinca 2015., Lazar (C-350/14, EU:C:2015:802, t. 29.) i od 17. svibnja 2023., Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d'Autres Infractions (FGTI) (C-264/22, EU:C:2023:417, t. 30.)

[40] O važnosti toga da sud pred kojim se vodi postupak ispita konkretno činjenično stanje vidjeti moje mišljenje u presudi Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, t. 72.).

[41] Bonomi, A., „Article 9", *Commentary on the Rome I Regulation*, Magnus, U. i Mankowski, P. (ur.), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2017., sv. 22., str. 599. do 629., osobito str. 626., t. 85.

50. Usto, ističem važno pitanje za primjenu članka 16. Uredbe Rim II koje ne proizlazi jasno iz sudske prakse Suda, a to je važnost postojanja dovoljno uske povezanosti sa zemljom *lex fori*. Naime, određena se pravila ne mogu *a priori* kvalificirati kao „[pravila neposredne primjene]" jer ta kvalifikacija u određenim slučajevima ovisi o činjeničnim okolnostima koje proizlaze iz dovoljno uske povezanosti sa zemljom u kojoj se vodi postupak.

3. Postojanje dovoljno uske povezanosti sa zemljom lex fori

51. Kao što je to poznato, iz tumačenja članka 16. Uredbe Rim II proizlazi da zakonodavac Unije nije naveo ostale uvjete koje je potrebno ispuniti kako bi sud pred kojim je pokrenut postupak mogao primijeniti pravila neposredne primjene prava države u kojoj se vodi postupak, pri čemu se odstupa od prava koje se općenito primjenjuje. Konkretnije, ne navodi se potreba dokazivanja uske povezanosti situacije o kojoj je riječ sa zemljom u kojoj se vodi postupak, koja bi mogla opravdati iznimnu primjenu tih pravila [42]. Međutim, kao što su to naglasili određeni autori pravne teorije, taj nedostatak ne treba tumačiti na način da se pravila neposredne primjene mogu primijeniti a da se ne uzme u obzir zahtjev postojanja uske povezanosti sa zemljom *lex fori* [43].

52. Naime, uzimajući u obzir činjenicu da se primjenom pravila neposredne primjene odstupa od primjene prava koje se općenito primjenjuje na temelju Uredbe Rim II, ta se pravila ne primjenjuju automatski i nacionalni sudovi najprije moraju provjeriti je li situacija o kojoj je riječ usko povezana sa zemljom u kojoj se vodi postupak [44]. Drugim riječima i osobito u pogledu pravila kojima se ne štiti isključivo javni ili državni interes, sud može primijeniti članak 16. te uredbe samo ako država članica u kojoj se vodi postupak može opravdati prevladavajući interes za uređenjem te situacije [45].

53. Usto, zahtijevanje uske povezanosti omogućuje borbu protiv *forum shoppinga*. Postoji opasnost da se taj fenomen osobito javi u okolnostima o kojima je riječ u predmetu u kojem je donesena presuda Inkreal [46].

54. Iz toga slijedi da nije moguće pravila kvalificirati *in abstracto* kao „pravila neposredne primjene" ni odrediti, također *in abstracto*, treba li u ovom slučaju primijeniti članak 16. Uredbe Rim II. Konkretno, kako bi se primijenila ta odredba, iz svih okolnosti treba proizlaziti da je situacija o kojoj je riječ dovoljno usko povezana sa zemljom *lex fori*.

[42] Vidjeti točku 39. ovog mišljenja.

[43] Wautelet, P., „Article 16" *Commentary on the Rome II Regulation*, Magnus, U. i Mankowski, P. (ur.), Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2019., 3., str. 549. do 566., osobito t. 48. i 49.

[44] Vidjeti točku 48. ovog mišljenja.

[45] O ulozi povezanosti prilikom primjene pravila neposredne primjene i sudskoj praksi koja se u njima navodi vidjeti Nuyts, A., „L'application des lois de police dans l'espace (Réflexions au départ du droit belge de la distribution commerciale et du droit communautaire)", *Revue critique de droit international privé*, 1999., str. 50.; Bonomi, A., „Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts", *Yearbook of Private International Law*, sv. X., SELP, 2008., str. 291. i slj., te Pacuła, K., „Przepisy wymuszające swoje zastosowanie jako instrument ochrony,strony słabszej' umowy ubezpieczenia", *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, sv. 15., 2014., str. 38. i slj.

[46] Kad je riječ o tome predstavlja li postojanje klauzule o prenošenju nadležnosti samo po sebi dovoljan međunarodni element za primjenu članka 25. stavka 1. Uredbe Bruxelles I.a koji se odnosi na prorogaciju nadležnosti, vidjeti presudu od 8. veljače 2024., Inkreal (C-566/22, EU:C:2024:123, t. 39. i izreka). U toj presudi Sud je zaključio da se članak 25. stavak 1. Uredbe Bruxelles I.a primjenjuje na sporazum o prenošenju nadležnosti kojim se ugovorne stranke sa sjedištem u istoj državi članici sporazumijevaju o nadležnosti sudova druge države članice za odlučivanje o sporovima koji proizlaze iz tog ugovora, čak i ako navedeni ugovor ne sadržava nikakvu drugu poveznicu s tom drugom državom članicom.

55. S obzirom na to, potrebno je još pojasniti kriterije koji omogućuju da se pravna pravila kojima se štite prava pojedinaca kvalificiraju kao „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. Uredbe Rim II, u vezi s njezinom uvodnom izjavom 32.

4. Kriteriji koji omogućuju da se pravna pravila kojima se štite prava i slobode pojedinaca kvalificiraju kao „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. Uredbe Rim II

56. Kao prvo, ističem da definiciju pojma „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. Uredbe Rime II, kako proizlazi iz definicije pojma „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 9. Uredbe Rim I i prethodno navedene ustaljene sudske prakse Suda [47], treba tumačiti zajedno s uvodnom izjavom 32. Uredbe Rim II. U toj se uvodnoj izjavi predviđa, među ostalim, da „[p]oštovanje javnog interesa opravdava mogućnost sudova država članica da, u iznimnim slučajevima, primjenjuju iznimke temeljene na javnom redu te da se ne obaziru na [pravila neposredne primjene]” [48].

57. Prema mojem mišljenju, iz zajedničkog tumačenja te sudske prakse i uvodne izjave 32. Uredbe Rim II proizlazi da sudovi država članica mogu primijeniti mehanizam pravila neposredne primjene iz članka 16. te uredbe u „iznimnim slučajevima”, kada primjenu *lex fori* smatraju „ključnom” na temelju „poštovanja javnog interesa”. Drugim riječima, poštovanje javnog interesa uvjetuje primjenu odredbi *lex fori* „čije […] poštovanje [nacionalni sudovi] smatra[ju] ključnim”. Konkretno, u uvodnoj izjavi 32. navedene uredbe navodi se da „primjena odredbe o pravu koje je regulirano u [istoj uredbi] koja bi dovela do izricanja nerazmjernog poravnanja za nastalu štetu naknadom štete s ograničenim učinkom ili naknadom štete na temelju kaznenih odredaba, može se, ovisno o okolnostima slučaja i pravnom poretku države članice pred čijim se sudom vodi postupak, smatrati protivnom javnom poretku (*ordre public*) te države članice”.

58. Kao drugo, ističem da se zaštita predviđena člankom 16. Uredbe Rim II ne odnosi automatski na sve javne interese neke države. Da bi bili obuhvaćeni područjem primjene te odredbe, ti interesi trebaju biti toliko važni da utječu, među ostalim, na politički, socijalni ili gospodarski ustroj predmetne države [49]. Stoga je važno odrediti treba li, u okviru uvodne izjave 32. te uredbe, upućivanje zakonodavca Unije na ciljeve u javnom interesu tumačiti *stricto sensu* ili ono može obuhvaćati i nacionalne odredbe kojima se štite pojedinačni interesi. To je pitanje predmet žustrih rasprava između autora pravne teorije jer nije lako odrediti granicu između zaštite zajedničkih i pojedinačnih interesa [50]. Pojašnjenje te granice dat će odlučujući doprinos autonomnom tumačenju pojma „[pravila neposredne primjene]” u smislu članka 16. navedene uredbe. Naime, u okviru tumačenja članka 16. iste uredbe u vezi s njezinom uvodnom izjavom 32. treba uzeti u obzir mogućnost da se zaštite i pojedinačni interesi.

59. Prema mojem mišljenju, dva argumenta idu u prilog tom tumačenju.

[47] Vidjeti točku 38. i sljedeće točke ovog mišljenja.

[48] Vidjeti i uvodnu izjavu 37. Uredbe Rim I. O uskoj povezanost između pravila neposredne primjene i „zaštite javnog poretka” vidjeti moje mišljenje u predmetu Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:281, t. 68. i sljedeće).

[49] Bonomi, A., „Article 9”, *Commentary on the Rome I Regulation*, *op. cit.*, str. 626., t. 84.

[50] Kad je riječ o raspravi u pravnoj teoriji o tumačenju uvodne izjave 32. Uredbe Rim II, vidjeti osobito Wautelet, P., „Article 16”, *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, str. 554., t. 15.; Francq, S. i Jault-Seseke, F., „Les lois de police, une approche de droit comparé”, *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, *op. cit.*, str. 360. do 371. i Pailler, L., „Conflit de lois: CJUE, 6e ch., 31 janv. 2019, aff. C-149/18, Agostinho da Silva Martins c/Dekra Claims Services Portugal SA.”, *Journal du droit international (Clunet)*, br. 3, 2019., str. 890. do 894.

60. Prvi argument povezan je s međudjelovanjem zajedničkih i pojedinačnih interesa. Stoga, u području sposobnosti preuzimanja odgovornosti u slučaju protupravnog postupanja, glavni cilj pravila koja uspostavlja država članica kako bi zaštitila kategoriju osoba koje su pretrpjele štetu, osobito izmjenom tereta dokazivanja ili uspostavom minimalnog praga naknade štete, može biti ponovna uspostava ravnoteže između suprotstavljenih interesa privatnih stranaka. Zbog toga ta pravila neizravno mogu pridonijeti i zaštiti socijalnog i gospodarskog poretka države članice smanjenjem utjecaja nezgoda na javna sredstva [51].

61. Drugi argument u istom se smislu odnosi na utvrđenje da se u uvodnoj izjavi 32. Uredbe Rim II navode među ostalim, odredbe koje se odnose na procjenu naknade štete, što stoga uključuje mogućnost da se ta naknada štete duguje između određenih kategorija fizičkih osoba. U tom pogledu trebam pojasniti da, čak i ako se u toj uvodnoj izjavi navodi da se primjena takvih odredbi može smatrati „protivnom javnom poretku (*ordre public*) te države članice" a da se pritom ne navodi i mehanizam pravila neposredne primjene, isto vrijedi, prema mojem mišljenju, za taj mehanizam.

62. U tim okolnostima smatram da se pravila čiji je cilj prije svega zaštititi prava i slobode pojedinaca mogu kvalificirati kao „[neposredne primjene]" u smislu članka 16. Uredbe Rim II ako je, osim činjenice da se tim odredbama uspostavlja ravnoteža između pojedinačnih interesa, utvrđeno *postojanje dovoljne povezanosti s javnim interesima koji se smatraju ključnima u pravnom poretku predmetne države članice*.

63. U tom pogledu, kao treće, čini mi se važnim istaknuti, kao što to čini njemačka vlada, da bi se posebna zaštita koju pruža pravilo neposredne primjene trebala činiti nužnim izrazom temeljnih pravnih načela.

64. Doista je točno da bi se u pravilima koja su države predvidjele za zaštitu određenih kategorija pojedinačnih prava, kao što je pravo na naknadu štete za žrtve kaznenih djela ili prometnih nezgoda, u okviru nacionalnog pravnog poretka o kojem je riječ mogla dodijeliti takva važnost da ih se smatra temeljnim pravnim načelima kojima pripada i načelo pravičnosti.

65. U ovom slučaju sud koji je uputio zahtjev ističe da načelo pravične naknade štete navedeno u članku 52. ZZD-a čini temeljno načelo bugarskog prava, pri čemu je načelo pravičnosti dio javnog poretka države. Međutim, kao što sam to već istaknuo, taj je sud utvrdio da se sudska praksa bugarskih sudova razlikuje u pogledu pitanja je li članak 52. ZZD-a, koji podrazumijeva da se šteta može tako nadoknaditi ne samo za patnju koja je prouzročila patološko oštećenje, nego za sve pretrpljene patnje, pravilo neposredne primjene u smislu članka 16. Uredbe Rim II, što bi u glavnom postupku dovelo do isključenja njemačkog prava [52]. Zbog okolnosti da se ta sudska praksa bugarskih sudova razlikuje, kao što to navodi sud koji je uputio zahtjev, na prvi pogled dvojim u pogledu činjenice da je načelo pravičnosti temeljno načelo bugarskog pravnog poretka. Međutim, na tom je sudu da to provjeri.

66. U svakom slučaju, kao četvrto i posljednje, moram naglasiti da u okviru primjene članka 16. Uredbe Rim II, u vezi s njezinom uvodnom izjavom 32., mogućnost primjene pravilâ neposredne primjene kako bi se zaštitili zajednički i pojedinačni interesi treba povezati s materijalnim pravom Unije, koje može biti pravo primjenjivo na temelju članka 4. te uredbe.

[51] Wautelet, P., „Article 16", *Commentary on the Rome II Regulation*, *op. cit.*, str. 554., t. 15. i 16.

[52] Vidjeti točku 33. ovog mišljenja.

67. U presudi HUK-COBURG I Sud je smatrao da se Direktivi 2009/103 ne protivi nacionalni propis kojim se utvrđuju obvezujući kriteriji za utvrđivanje neimovinske štete koja se može nadoknaditi. Stoga je presudio da se toj direktivi ne protivi nacionalni propis koji naknadu neimovinske štete, koju su pretrpjeli članovi bliske obitelji žrtava prometne nezgode, *koju isplaćuje osiguravatelj od građanskopravne odgovornosti* u pogledu upotrebe motornih vozila, uvjetuje time da je ta šteta dovela do patološkog oštećenja kod takvih članova bliske obitelji [53]. Stoga je Sud utvrdio da je nacionalno zakonodavstvo koje je primjenjivo na temelju članka 4. Uredbe Rim II, odnosno nacionalne odredbe kojom se u nacionalno pravo prenosi Direktiva 2009/103 [54], u skladu s tom direktivom pod uvjetom da se njome predviđa kriterij pravične naknade neimovinske štete.

68. U takvim okolnostima, kada se Direktivom 2009/103 predviđaju minimalni iznosi pokriveni obveznim osiguranjem, uzimanje u obzir *lex fori*, osobito u slučaju kada se njime predviđaju veći iznosi pokrića, može se razmotriti samo ako se smatra da zaštita koja se smatra ključnom za zaštitu javnih interesa države u kojoj se vodi postupak, u smislu članka 16. Uredbe Rim II, u pravnom poretku te države *nadilazi minimalne standarde osigurane pravom Unije*, neovisno o tome što se predviđa zakonodavstvom drugih država članica.

69. Međutim, kao što to također proizlazi iz presude HUK-COBURG I, *obveza osiguravateljnog pokrića* građanskopravne odgovornosti za štetu uzrokovanu trećima motornim vozilima različita je od opsega naknade te štete na ime građanskopravne odgovornosti osiguranika. Naime, dok je prva definirana i zajamčena propisima Unije, druga je u biti uređena nacionalnim pravom. Sud pojašnjava da iz cilja i teksta Direktive 2009/103 proizlazi da, poput direktiva koje se njome kodificiraju, njezina svrha nije usklađenje sustava građanskopravne odgovornosti država članica te da potonje, prema sadašnjem stanju prava Unije, i dalje mogu slobodno odrediti sustav građanskopravne odgovornosti koji se primjenjuje na nezgode izazvane upotrebom motornih vozila [55]. Posljedično, i osobito u vezi s člankom 1. točkom 2. Direktive 2009/103, Sud je smatrao da su, prema trenutačnom stanju prava Unije, države članice i dalje u načelu slobodne utvrditi, među ostalim, štetu prouzročenu motornim vozilima koju je potrebno nadoknaditi, opseg prava na naknadu štete i osobe koje moraju imati pravo na tu naknadu [56].

70. U ovom predmetu, pravo koje se primjenjuje na temelju članka 4. Uredbe Rim II i čija bi se primjena trebala odbiti u korist primjene prava države u kojoj se vodi postupak, koje je primjenjivo na temelju članka 16. te uredbe, obuhvaćeno je materijalnim pravom o građanskopravnoj odgovornosti na koju se upućuje u Direktivi 2009/103 [57].

[53] Presuda HUK-COBURG I (t. 51. i izreka)

[54] Kao što sam već istaknuo, nacionalno zakonodavstvo o kojem je riječ u tom predmetu isto je kao ono o kojem je riječ u ovom slučaju.

[55] Presuda HUK-COBURG I (t. 35. i 36.). Iz točke 48. te presude osobito proizlazi da Direktiva 2009/103 državama članicama ne nameće izbor sustava građanskopravne odgovornosti osobito radi određivanja opsega prava žrtve na naknadu štete na temelju građanskopravne odgovornosti osiguranika.

[56] Presuda HUK-COBURG I (t. 37.)

[57] U hipotetskom slučaju u kojem bi zakonodavstvo primjenjivo na temelju članka 4. Uredbe Rim II bilo obuhvaćeno Direktivom 2009/103, trebalo bi utvrditi, kako bi se odbila njegova primjena u korist *lex fori* u slučajevima obrazloženja prisilnim karakterom njezinih odredbi u pravnom poretku države u kojoj se vodi postupak, na temelju detaljne ocjene tih odredbi, da je zakonodavac države u kojoj se vodi postupak u okviru prenošenja Direktive 2009/103 smatrao nužnim da se u pravnom poretku te države članovima bliske obitelji žrtve prometne nezgode pruži „zaštita koja premašuje onu koja je predviđena [tom] direktivom, uzimajući pritom u obzir narav i predmet tih prisilnih odredbi". Vidjeti u tom smislu presude Unamar (t. 50. do 52.) i Da Silva Martins (t. 30.).

V. Zaključak

71. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prethodno pitanje koje je uputio Vrhoven kasacionen sad (Vrhovni kasacijski sud, Bugarska) odgovori na sljedeći način:

Članak 16. Uredbe (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II”)

treba tumačiti na način da mu se:

protivi to da se nacionalna odredba poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, kojom se kao kriterij za utvrđivanje naknade neimovinske štete koju su pretrpjeli članovi bliske obitelji osobe preminule u prometnoj nezgodi predviđa primjena temeljnog načela prava države članice, kao što je načelo pravičnosti, može smatrati pravilom neposredne primjene u smislu tog članka, osim ako sud pred kojim je pokrenut postupak na temelju postojanja dovoljno uske povezanosti sa zemljom u kojoj se vodi postupak i obrazložene analize izričaja, opće strukture, ciljeva i konteksta donošenja te odredbe utvrdi da je ona u nacionalnom pravnom poretku od takve važnosti da opravdava neprimjenu prava koje je na temelju članka 4. te uredbe utvrđeno kao primjenjivo.